

ihtiva eden kısmı ilk defa Reinhart Dozy tarafından neşredilmiştir (*Histoire de l'Afrique et de l'Espagne*, I-II, Leiden 1848-1851). İspanyolca'ya (trc. F. Fernandez González, Granada 1860) ve *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne intitulée "Al-Bayano'l-Mogrib"* adıyla Fransızca'ya (trc. Edmond Fagnan, I-II, Algiers 1901-1902) çevrilen bu neşir için Dozy bir de düzeltmeler kılavuzu hazırlamıştır (*Corrections sur les textes du Bayânô'l-Moghrib*, Leiden 1883). Evarista Lévi-Provençal, Dozy'nin neşrinde eksik bulunan II. cildin 392-460 (1002-1068) yılları arasını ihtiva eden kısmını başka bir nüshaya dayanarak yayımlamış (Paris 1930; Beyrut 1983), ayrıca bu bölüme dair bir değerlendirmeye yazısı kaleme almıştır ("Observations sur le texte du tome III du Bayân d'Ibn 'Idârî", *Mélanges Gauthier-Demombynes*, Caire 1937, s. 241-258). Lévi-Provençal, eserin çeşitli bölümlerini Fransızca'ya çevirerek Dozy'nin *Histoire des musulmans d'Espagne* (III, Leiden 1932) adlı eserinin ekinde yayımlamış, daha sonra Georges Seraphin Colin ile birlikte daha iyi durumdaki nüshalardan istifade etmek suretiyle eserin I ve II. ciltlerinin yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (*Histoire de l'Afrique du nord et de l'Espagne intitulée Kitâb al-Bayân al-Mughrib*, I-II, Leiden 1948-1951). Eserin Endülüslü Emevî hilâfeti ve mülûkû't-tavâif ile ilgili kısmı, Felipe Maillo Salgado tarafından *La caída del Califato de Córdoba y Los Reyes de Taifas* adıyla ve çeşitli notlarla birlikte İspanyolca'ya çevrilmiştir (Salamanca 1993). Kitabın III. cildinde yer alan Murâbıtlar'ın ilk dönemine ait bir bölümü A. Huici Miranda İspanyolca tercümesiyle beraber yayımlamıştır (*Un fragmento inédito de Ibn 'Idârî sobre los almoravides*, *Hespêris Tamuda*, II/1 [1961], s. 43-111). Eserin, 485 (1093) ve 496 (1102) yılları ile Belensiye'nin (Valencia) Mezdelî tarafından hristiyanlardan geri alınışını ihtiva eden bazı bölümlerini ise Lévi-Provençal neşretmiş, bu bölümler Emilio García Gómez tarafından İspanyolca'ya çevrilmiştir ("La toma de Valencia por el Cid", *al-Andalus*, XIII [1948], s. 97-156). III. cildin Murâbıtlar dönemine ait bölümünü İhsan Abbas yayımlamış (*el-Beyânû'l-mugrib fi aḥbâri'l-Endelûs ve'l-Magrib*, IV, Beyrut 1967, 1983), aynı cildin Muvahhidler dönemiyle ilgili kısmı ise Huici Miranda – Muhammed b. Tâvî et-Tancî ve Muhammed İbrâhim el-Kettânî tarafından neşredilmiş (Tıtvân 1963), bu kısım daha sonra tekrar yayımlanmıştır (Beyrut 1406/1985). Huici Miranda bu bö-

lümün bazı kısımlarını İspanyolca'ya tercüme etmiştir (*Colección de crónicas árabes de la Reconquista*, II-III [Tetuan 1953-54] ve *Ibn 'Idârî: al-Bayân al-Mugrib. Nuevos fragmentos almoravides y almohades*, Valencia 1963). İbn İzzârî'nin *el-Beyânû'l-müşrik fi aḥbâri'l-Meşrik* adıyla bir eser daha kaleme aldığı kaynaklarda belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İzzârî, *el-Beyânû'l-mugrib* (nşr. G. S. Colin – E. Lévi-Provençal), Beyrut 1983, I, 2; a.e.: *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne* (nşr. R. Dozy), Leiden 1848, neşredenin girişi, I, 77-107; F. Wüstenfeld, *Die Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke*, Göttingen 1882, nr. 151, 373; E. Lévi-Provençal, "Observations sur le texte du Tome III du Bayân d'Ibn 'Idârî", *Mélanges Gauthier-Demombynes*, Caire 1937, s. 241-258; A. G. Palencia, *Târîḥu'l-fikri'l-Endelûsi* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 248; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḥu'l-Magrib fi'l-aşri'l-İslâmî*, İskenderiye 1966, s. 14-15; F. P. Boigues, *Ensayo sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles 800-1450*, Amsterdam 1972, s. 414-415; Chejne, *Muslim Spain*, s. 270-271; Sa'd Zağlûl Abdülhamîd, *Târîḥu'l-Magribi'l-Arabî*, İskenderiye 1979, s. 28-29; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, *Dirâsât fi târiḥi'l-Magrib ve'l-Endelûs*, İskenderiye, ts. (Şebâbü'l-câmia), s. 355; Abdül-vâhid Zennûn Tâhâ, *Dirâsât fi'l-târîḥi'l-Endelûs*, Bağdad 1987, s. 181-238; D. M. Dunlop, "M. A. D. Litt, 'Ibn Idhârî's-Account of the Party Kings (Mulûk at-Tavâ'if)", *Glasgow University Oriental Society Transactions*, XVI, Hartford 1957, s. 19-28; Pedro Chalmeta Gendrán, "Ibn 'Idârî al-Marrâkûşî", *al-Andalus*, XXXVII/2, Madrid 1972, s. 393-404; J. Bosch-Vilâ, "Ibn 'Idhârî", *El²* (İng.), III, 805-806; Mecdüddîn-i Keyvânî, "Ibn 'İzzârî", *DMBİ*, IV, 216-218.

MEHMET ÖZDEMİR

İBN KÂDÎ ACLÛN, Necmeddin

(نجم الدين ابن قاضي عجلون)

Ebü'l-Fazl Necmüddîn Muhammed
b. Abdillâh b. Abdurrahmân
ez-Zer'î ed-Dımaşkî
(ö. 876/1472)

Şâfiî fakihi ve kelâm âlimi.

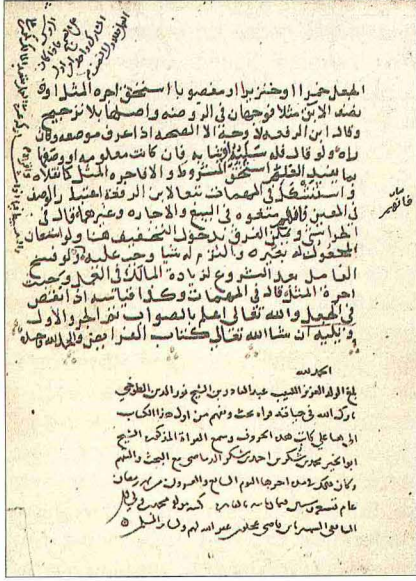
22 Rebîülevvel 831 (10 Ocak 1428) tarihinde Dımaşk'ta doğdu ve burada büyüdü. Babasının dedesi Dımaşk köylerinden Aclûn'da kadılık yaptığı için onun soyundan gelenler İbn Kâdî Aclûn künyesiyle tanındı. İlk eğitimini babasından aldı. Küçük yaştan itibaren önce Kur'an'ı, ardından çeşitli ilimlere dair yirmiyi aşkın temel eseri ezberledi. Dımaşk'taki hocaları arasında İbn Hatîb en-Nâsiriyye, Alâeddin el-Kirmânî, İbn Nâsirüddin ve Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe gibi meşhur âlimler vardır. 850 (1446) yılında babasıyla birlikte Kahire'ye gitti. Daha sonra da birkaç

defa seyahat ettiği Kahire'de İbn Hacer el-Askalânî, Bedreddin el-Aynî, İbnü'l-Hümâm, Mahallî, Sâlih b. Ömer el-Bulkinî, Ebü'l-Fazl İbnü's-Şihne, Kâfiyeci, Şümunnî gibi birçok âlimden tefsir, hadis, fıkıh, ferâiz ve hesap dersleri aldı. Ayrıca Kudüs ve Hicaz'a da seyahatlerde bulundu.

Özellikle Şâfiî fıkhiinde Dımaşk ve Kahire'de otorite haline gelen İbn Kâdî Aclûn kelâm ilminde de eser verecek düzeye ulaştı. Kahire'de Dârü'l-adl'de müftülük, İbn Tolun Camii ve Hicâziyye Medresesi'nde müderrislik ve Bâsiriyye Medresesi'nde kütüphanecilik yaptı. Dımaşk'ta Zâhiriyyetü'l-Berrâniyye, Atabekiyye, Aziziyye, İbn Ebû Ömer, en-Nâsiriyyetü'l-Cevvâniyye, Rükniyye, eş-Şâmiyyetü'l-Cevvâniyye, Bâderâiyye, Devlaiyye ve Felekiyye medreselerinde müderrislik, Hatuniyye'de ise şeyhlik görevlerinde bulundu. Ayrıca Emeviyye Camii'nde hadis dersleri verdi. Aralarında Şemseddin es-Sehâvî gibi âlimlerin bulunduğu birçok talebe yetiştiren İbn Kâdî Aclûn'un bir müddet kadî nâibliği yaptığı da kaydedilmektedir.

Dımaşk ve Kahire'deki devlet adamlarıyla iyi ilişkiler içinde olan İbn Kâdî Aclûn, Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın isteği üzerine gittiği ve Mısır Şâfiî kadılığına tayin edildiği Kahire'de hastalanarak memleketine dönmek için yola çıktı. 13 Şevval 876 (24 Mart 1472) tarihinde yolu üzerindeki Bilbîs yakınlarında vefat etti; cenazesi Kahire'ye geri götürülerek sır kâtibi İbn Müzhir el-Ensârî'nin türbesine defnedildi.

Eserleri. 1. *et-Tâc fi zevâ'idî'r-Ravza 'ale'l-Minhâc*. Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin Şâfiî fıkhiına dair *Ravzatü't-tâlibîn* ile *Minhâcü't-tâlibîn* adlı eserlerini karşılaştırarak birincide bulunup ikincide bulunmayan bilgileri derlediği bir kitap olup Chester Beatty Library'de bir nüshası bulunmaktadır (nr. 3839; ayrıca bk. Ziriklî, VII, 116). 2. *Muğni'r-râğibîn fi şerḥi Minhâci't-tâlibîn*. *Minhâcü't-tâlibîn*'e yaptığı muhtelif şerhlerden biridir. 3. *Bedî'u'l-me'ânî fi şerḥi 'Akîdeti's-Seybânî*. Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden Ebû Muhammed Yûnus b. Yûsuf eş-Şeybânî'nin *el-'Akîdetü's-Seybâniyye*'sinin şerhi olan eserin Süleymaniye (Fâtih, nr. 3095/2, vr. 5-52; Şehid Ali Paşa, nr. 637, vr. 193-240; Lâleli, nr. 2286/1; Reşid Efendi, nr. 318) ve Beyazıt Devlet (Bayezid, nr. 2814) kütüphanelerinde nüshaları vardır (ayrıca bk. *DİA*, II, 259). 4. *Naşihatü'l-aḥbâb fi lûbsi ferveri's-sincâb*. Sincap kürkünün tabaklanmak suretiyle temizlenemeye-

Necmeddin İbn Kâdî Aclûn'un *et-Tâc fi zevâ'idî'r-Rauza* 'ale'l-Minhâc adlı eserinden bir sayfa (Chester Beatty Library, MS, nr. 3839, vr. 72^b)

İBN KÂDÎ ACLÛN, Takıyyüddin (تقی الدین ابن قاضی عجلون)

Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr
b. Abdillâh b. Abdirrahmân
ez-Zer'î ed-Dimaşkı
(ö. 928/1522)

Şâfiî fakihî.

Şâban 841'de (Şubat 1438) Dimaşk'ta doğdu. Babasının dedesi Dimaşk köylerinden Aclûn'da kadılık yaptığı için onun soyundan gelenler İbn Kâdî Aclûn lakabıyla tanınmıştır. İlk öğrenimini babasından, ağabeyi Necmeddin, Zeynüddin el-Hattâb ve Şemseddin eş-Şirvânî gibi âlimlerden gördü. Kur'an'ı ve çeşitli ilim dallarına ait birçok temel eseri ezberledi. 860 (1456) yılında gittiği Kahire'de aralarında Sâlih b. Ömer el-Bulkinî, Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî ve Celâleddin el-Mahallî'nin de bulunduğu birçok âlimden hadis ve fıkıh dersleri aldı. Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî'den mükâtebe yoluyla faydalandı.

Dimaşk'ta eş-Şâmiyyetü'l-Berrâniyye Medresesi ile Emeviyye Camii'nde ve Kahire'de Ömeriyye Medresesi'nde Şâfiî fıkıhı okuttu. 866'da (1462) hacca gitti. 877 (1472) ve 888 (1483) yıllarında Kahire'ye seyahat etti. İkinci seyahatinde bir müddet orada kalarak Ezher'de ve diğer medreselerde ders verdi. Talebeleri arasında Bedreddin el-Gazzî, Muhibbüddin İbn Fehd, Şemseddin İbn Tolun ve Kemâleddin İbn Hamza gibi âlimler bulunmaktadır. Bedreddin el-Gazzî'ye *Kütüb-i Sitte*'yi okutup icâzet verdiğine dair kayıttan anlaşıldığına göre fıkıh yanında hadis sahasında da geniş bilgi sahibiydi. 880 (1475) yılında Dimaşk'ta Muhyiddin İbnü'l-Arabî ile İbnü'l-Fârîzî'yi hulûl ve ittihâd isnadıyla tekfir eden, Gazzâlî'ye akaidle ilgili bir meselede tenkitler yönelten ve onların çeşitli görüşlerine reddiyeler yazan Burhâneddin el-Bikâî'ye şiddetle karşı çıkması kelâm ilmine de vâkıf olduğunu göstermektedir.

İbn Kâdî Aclûn, yaptığı haksızlıklarla tanınan İbn Muhibbüddin lakaplı üstâdûddâr Hasan b. Abdullah el-Trablusî el-Eslemî'nin kabrinin yıkılmasıyla sonuçlanan olaylar sırasında verdiği bir fetva sebebiyle Sultan Kansu Gavri döneminde Kahire'ye çağrıldı. Bu yüzden ağır borç altına girdi ve kitaplarının büyük bir kısmını satmak zorunda kaldı. Ancak sonuçta kendi görüşü ağır basınca talebesi ve kız kardeşinin oğlu Kemâleddin İbn Hamza'nın fetvasıyla yıktırılan İbn Muhibbüddin'in kabri tekrar inşa edildi. Beraberce Di-

maşk'a döndüğü oğlu Necmeddin de burada Şâfiî kâdilkudâtlığına getirildi.

Sûfilerin şeriatın zâhirine uymayan davranışlarını şiddetle eleştiren İbn Kâdî Aclûn'un İbnü'l-Arabî'ye karşı mutedil bir tavra sahip olmasına ve onun bazı bâtınî görüşleri hususunda susmayı tercih etmesine rağmen Şemseddin el-Ömerî'yi İbnü'l-Arabî'nin kitaplarını okuması ve bazı şâthiyeleri sebebiyle uyarmış, onu konuşmaktan menetmişti. Ancak Ömerî kendisini Sultan Kayıtbay'a şikâyet edince İbn Kâdî Aclûn, Muhibbüddin el-Hisnî ile birlikte Kahire'ye çağrıldı. Sultanın da hazır bulunduğu bazı meclislerde ilmî münazaralar yaptıktan sonra geri döndü. 905 (1500) yılında hacca gitti. 11 Ramazan 928 (4 Ağustos 1522) tarihinde Dimaşk'ta vefat etti ve Bâbüssagır Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *İ'lâmü'n-nebih bimâ ze'de 'ale'l-Minhâc mine'l-Hâvî ve'l-Behce ve't-Tenbih*. Şâfiî fıkıhının temel kaynaklarından Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn*'i ile Abdülgaffâr b. Abdülkerim el-Kazvî'nin *el-Hâvî's-şâgîr*, Zeynüddin İbnü'l-Verdî'nin *el-Behcetü'l-Verdiyye* ve Ebû İshak eş-Şirâzî'nin *el-Tenbih* adlı kitaplarını karşılaştıranak son üçünde bulunup birincisinde yer almayan bilgileri derlediği bir eserdir. 2. *'Umdetü'n-nüzûr fi taşhîhi Gâyetü'l-ihtisâr*. Ebû Sücâ' el-İsfahânî'nin Şâfiî fıkıhına dair *Gâyetü'l-ihtisâr (el-Muhtasar)* adlı kitabındaki bazı zor meselelerin halli için kaleme alınmıştır. 3. *Menâsikü'l-hac* (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 115/M/2). 4. *Risâletü 'imâmeti'n-nebi*. Klasik kaynaklarda ismine rastlanmayan eser Brockelmann tarafından kaydedilmektedir (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. GAL, I, 498; *Suppl.*, I, 677; II, 119). İbn Kâdî Aclûn'un bunlardan başka ağabeyi Necmeddin'in *Taşhîhu'l-Minhâc*'i üzerine bir eser yazdığı, Şehâbeddin İbn Tavk'ın onun fetvalarından bazılarını derlediği ve yaptığı ilâvelerle bunları zenginleştirdiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*⁶, XI, 38-39; Süyûtî, *Nazmü'l-İkân* (nşr. Philip K. Hitti), New York 1927, s. 94; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 296; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâire*, I, 114-118; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1189; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 157-158; Pertsch, *Gotha*, II, 239; Brockelmann, *GAL*, I, 498; *Suppl.*, I, 677; II, 119; *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 238; *İzâhu'l-meknûn*, I, 104; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 42; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 65; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 153; Hânî Subhî el-Amed, *Mu'cemü'n-nâbihin*, Amman 1985, s. 90-91.

CENGİZ KALLEK

ceğine, dolayısıyla bundan yapılan şeylerin şıylmesinin câiz olmadığına dair bir risâle olup bir nüshası Adana İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 867, vr. 196^a-200^b) (bu eserlerin yazma nüshaları için ayrıca bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 291, 682; Sezgin, I, 431; Pertsch, I, 182, 185; II, 15-16). İbn Kâdî Aclûn'un kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Tahrîrü'l-Minhâc*, *Taşhîhu'l-Minhâc*, *Hâdî'r-râğıbin ilâ Minhâcî't-tâlibîn*, *Risâle fi zebâ'ihî ehli'l-kitâb ve münâkehatihim ve İhtilâfü'l-e'imme*.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Cevherî, *İnbâ'ü'l-haşr bi-ebnâ'i'l-âşr* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1970, s. 419, 420-422; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*⁶, VII, 96-97; Süyûtî, *Nazmü'l-İkân* (nşr. Pihlilip K. Hitti), New York 1927, s. 150; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 347-348; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, III, 69-70; *Keşfü'z-zunûn*, I, 865, 873, 930; II, 1158, 1875, 1957; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 322; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, I, 40-41; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*⁶, II, 197; Pertsch, *Gotha*, I, 182, 185; II, 15-16; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 291, 682; *İzâhu'l-meknûn*, II, 587; *Hedyyetü'l-ârifin*, II, 207; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 116; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, X, 223-224; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 688; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library a Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1959, IV, 26 (lv. 112); Sezgin, *GAS*, I, 431.

CENGİZ KALLEK